

Verba

2. Utvořte tvary jednoduché a složené, určité a neurčité od následujících sloves.

psát
přát
kupovat
zmrazit
sypat
chytit
otevřít

Klíč: Uvést jen u jednoho slovesa, např. *přát*:

Tvary jednoduché určité: přeji, přej

Tvary jednoduché neurčité: přát, přál (příč. minulé), přán (příč. trpné), přeje, přejíc, přejíce (přech. přít.)

Tvary složené určité: přála jsem, budu přát, přála bych, byla bych přála, je přáno

Tvary složené neurčité: být přán (infinitiv trpný)

3. Vyhledejte přechodníky a určete jejich druh.

Jsá (P) hmotně zabezpečen, hodlal se v budoucnu věnovat studiu. Vrata stodoly, zaskřípavše (M) pronikavě, rozevřela se jako tlama obrovského zvířete. Odloživši (M) svůj nástroj, odstrčila zlehka přivřené dveře. Pak vzala cimbál, uchopivši (M) obě paličky a udeřila. Položiv (M) mu otázku, zadíval se mu upřeně do očí. Zanechav (M) za sebou otevřené dveře, odešel do polí. Schovali se v nejtemnějším koutě, tiše sténajíce (P) a zatínajíce si nehty do dlaní. Přibližovali se k nám, ani o tom nevědouce (P). Spěchala tam, jsouc (P) zvědava, jak to dopadne. Spatřivši (M) ji, rozesmála se jako nikdy dříve. Polyká na prázdno, pokoušeje se (P) zaplašit bolest. Rozloučivše se (M), spěchala na nádraží.

P- přítomný přechodník (vyjadřuje současnost dějů)

M – minulý přechodník (vyjadřuje předčasnost děje)

4. Slovesné tvary v souvětích nahrad'te přechodníkem přítomným.

Dívky se vracely z výletu a vesele se bavily. Matka nesla nákup a dávala pozor na Petra. Chlapci se strkali a sváděli vinu jeden na druhého. Děvčátko k sobě tisklo panenku a lítostivě plakalo. Přátelé si tiskli ruce a srdečně loučili. Kočka se plížila zahradou a lehce našlapovala. Otec vyřezával figurky a tiše si při tom pískal.

Klíč: vracejíce se, nesouc, strkajíce se, tisknouc, tisknouce si, plížíc se, vyřezávaje

Podoba věty se mění, např. Dívky vracejíce se z výletu, vesele se bavily.

5. Nahrad'te infinitiv přechodníkem minulým.

Dvořané (zeptat se) _____ kupce na cenu, čekali netrpělivě na odpověď. Mladík (sáhnout) _____ s jistotou do skuliny ve skále, vytáhl malý balíček. Žena, (přinést) _____ z vedlejší místnosti malého chlapce, se zájmem naslouchala rozhovoru. Rodiče (prodat) _____ výhodně svůj domek, odstěhovali se do města. Jan (usednout) _____ na lavici u krbu, začal vypravovat.

Klíč: zeptavše se, sáhnuv, přinesši, prodavše, usednuv

Verba

Slovesné kategorie

3. Utvořte přičestí minulé v jednotném čísle mužského rodu. Ke kontrole užíjte SSČ.

Vést – *vedl*

ohnout se – *ohnul se*

vypnout – *vypnul, vypjal*

rozetnout – *rozetnul, rozřal*

jít – *šel*

zajmout – *zajal*

přivyknout – *přivykl*

podniknout – *podnikl*

táhnout – *táhl*

obejmout – *objal*

4. Slovesa v závorkách dejte do tvaru futura, pokud existují dvě možnosti vyjádření, uveďte je.

Příští týden (letět) _____ do Paříže. Teď už radši (jít) _____ spát. Až to (být) _____ černé na bílém, (uvěřit) _____ tomu. Za její rozhodnutí (nést) _____ následky všichni. Počet zaměstnanců v příštím roce (růst) _____.
Rozhodla jsem se, že pro něho (najít) _____ domácího učitele. (říct) _____ mu o tom až zítra. V horku (pít) _____ častěji než obvykle. Vysvětlil jsem mu, že s sebou (vézt) _____ i potápěčské vybavení. Když odstraníš suché listy a květy, rostliny (kvést) _____ mnohem déle. Peníze (ležet) _____ zatím v trezoru.

Klíč: poletím, půjdu, bude, uvěřím, budou nést i ponosou, bude růst i poroste, najdu, řeknu, budu pít, vezmu, budou kvést i pokvetou, budou ležet

4b. Jakými tvary je budoucí čas sloves vyjadřován? Víte proč?

Klíč:

slovesa nedokonavá – tvary složené (*budu pít*)

slovesa pohybu + některá další – pomocí předpony *po-* (*pů-*) tvaru přítomného (*poletím, půjdu, pokvete*)

slovesa dokonavá – jednouché tvary přítomné (*uvěřím*)

5. Ve větách podtrhněte tvary sloves a určete jejich slovesný způsob.

Někteří lidé přicházejí (IN) do našeho života a rychle odcházejí (IN). Pomůžesh (IN) mi s tím referátem? Kdybych byla (KP) na tvém místě, přijala bych (KP) tu nabídku. Vrať se (I) mezi nás! Byli bychom se najedli (KM), kdybychom tolik nespěchali (KP). Držme se (I) pravdy.

Okamžitě vykouzlila (IN) na tváři nevinný úsměv. Byli byste se inspirovali (KM) třeba tímto filmem? Kéž by mu tato zpráva opravdu přišla (KP)! Pozvěte si (I) co nejvíc přátel. Zeptali byste se (KP) na odjezd vlaku? Pavle, poběž (I) honem! Býval by se pustil (KM) do boje třeba s drakem. Tak je tam všechny pozdravujte (I).

IN – indikativ

I – imperativ

KP – kondicionál přítomný

KM – kondicionál minulý

6. Slovesa v závorkách užití v imperativu.

Všichni si (vzít) _____ sváteční šaty. (Přihlásit se) _____ ke zkoušce. (Přivést) _____ ho teď sem. (Přijít) _____ brzy večer domů. (Vzít) _____ mě s sebou. (Sníst) _____ to všechno. Tak už děti (neplakat) _____! Hezky se (učesat se) _____. Pokud jste nevyhráli, (nevěšet) _____ hlavu. (nepokazit) _____ ty společné chvílky hádkou. (Pomoci) _____ si sám. (Vědět) _____, že to zvládneš. (Jíst) _____ ovoce a zeleninu. Prosím tě, (chtít) _____ něco jiného. V klidu to jídlo (dojíst) _____. A (nebýt) _____ tak smutný, všechno bude zase dobré. (Zodpověz) _____ mi podrobně pár otázek.

Klíč: vezměte, přihlas se, přivez, přijď, vezmi, sněz, neplačte, učeš, nevěšte, nepokaz, pomoz, věz, jez, dojez, nebud', zodpověz

7. Uved'te, jakými možnostmi je vyjádřen rozkaz, zákaz, pokyn, výzva či prosba.

Půjdeš sem! Ať přijde včas! Nikdo neopisujte! Omluvte mě na chvíli! Klid! Pokus se o to znova. Ležet! Nechejte ho na pokoji! Nikdo nebude napovídat! Ať nikdo nenapovídá! Pozvěte je na zítřejší večírek. Kéž to dokážu! Nikam nepůjdeš! Dávat pozor! Udělejme si pohodlí!

Klíč:

imperativem, opisným imperativem (*ať přijde*), nominativem substantiva (*Klid*), infinitivem (*Ležet*), částicí *kéž*

8. Utvořte tvary kondicionálu.

nechodit (2. os., č. mn., kondicionál přítomný) – *nechodili byste*
jednat (1. os., č. mn., kondicionál minulý) – *byli bychom jednali / byli bychom bývali jednali*
uvařit si (2. os., č. j., kondicionál přítomný) – *uvařil bys*
chtít (3. os., č. mn., kondicionál minulý) – *byli by chtěli / byli by bývali chtěli*
zpívat (1. os., č. j., kondicionál minulý) – *byla bych zpívala / byla bych bývala zpívala*
neuhodit se (3. os., č. j., kondicionál minulý) – *byl by se neuhodil / byl by se býval neuhodil*
podívat se (2. os., č. j., kondicionál přítomný) – *podíval by ses*
smět (1. os., č. mn., kondicionál přítomný) – *směli bychom*
nakreslit si (3. os., č. mn., kondicionál minulý) – *byli by nakreslili / byli by bývali nakreslili*
moci (1. os., č. mn., kondicionál přítomný) – *mohli bychom*

9. Vyhledejte v textu slovesné tvary a určete jejich způsob a čas (pokud je to možné).

Lidé využívali či využívají mnohé rostliny k různým účelům. Účinek bylin bychom však měli dobře znát a neměli bychom připravovat žádné domácí lektvary bez důkladného poučení. Podle legendy pálili například šalvěj kentaurové pozorující hvězdy, aby zostřili své smysly. Šalvěj má ve skutečnosti dezinfekční účinek a užívá se jí jako součást ústních vod. Čaj připravený z vrbového listí pili lidé dříve, aby se jim ulevilo od bolesti, a také předchůdce aspirinu známý v 19. století obsahoval výtažky z dubové kůry. Moderní tablety aspirinu jsou však výhradně syntetické. A připomeňme si ještě mandragoru. O mandragore se zmiňuje Bible jako o prostředku, který bude usnadňovat početí. Staří Řekové jej přidávali do vína jako anestetikum. Oční kapky s výtažkem mandragory dočasně ochromují oční svaly, takže zornice zůstane otevřená.

Klíč:

Slovesný čas se určuje pouze u způsobu oznamovacího.

využívají – ozn., čas přítomný, bychom měli – podmiňovací způsob přítomný, znát – 0, neměli bychom – podmiňovací způsob přítomný (nejedná se o čas přítomný), připravovat – 0, pálili – ozn., čas minulý, atd.

10. Označte, které informace jsou pravdivé (P) a které nepravdivé (N).

V trpném rodě je podmět původcem děje. (N)

Trpný rod se vyjadřuje jen složeným slovesným tvarem. (P)

Příčestí trpné může být zakončeno na *-n* nebo na *-t*. (P)

Všechna slovesa v češtině mohou vyjadřovat rod činný i trpný. (N)

V běžném vyjadřování se dává přednost opisnému pasivu před zvratným pasivem. (N)

11. Podtrhněte slovesa a určete u nich slovesný rod.

Hudebníci dobře sladili (Č) nástroje v orchestru. Z mokré půdy se plevel snadno vytrhává (T). Později bylo zjištěno, že Petr byl (Č) nemocný už několik týdnů. Tato píseň se často zpívala (T) u táborových ohňů. Kamení bylo rozdrceno (T) na drobný štěrk. Důležité zprávy se hlásily (T) každou hodinu. Chemik přecedil (Č) roztok přes filtrační papír. Koberce se čistí (T) chemicky. Výstava se konala (T) až do prosince. Vyčistil (Č) ložiska stroje. Všechny nádoby se naplnily (T) vodou až po okraj.

Č – činný rod

T – trpný rod

12. Spojení slov užitje ve větách se slovesy ve tvaru opisného pasiva:

zajmout nepřítele – *je / byl / bude zajat*

začít práci – *je / byla / bude začata*

navléknout nit – *je / byla / bude navléknuta / navlečena*

oblehnout město – *je / bylo / bude obleženo*

přitisknout ucho ke zdi – *je / bylo / bude přitisknuto*

13. Rozhodněte, ve kterých větách vyjadřuje zvrtná podoba slovesa rod činný a ve kterých rod trpný.

Kniha se četla (T) jedním dechem. Zeptete se (Č) v pravou chvíli. Hodinky se mi zpožďují (Č) o pět minut. Některá slova se píší (T) s krátkou i dlouhou samohláskou, např. citron – citrón. Hranatých závorek se užívá (T) při fonetickém přepisu. Směje se (Č) často a ráda. Podíval se (Č) zkoumavě na svého protivníka. Dnes se hraje (T) hlavně pro děti. Tvářil se (Č) rozzlobeně. O našem návrhu se nehlasovalo (T).

Slovesné třída a vzory

1. Doplňte do textu správné informace.

nese, třída, tři, bere, kupuje, maže, kmen minulý, tře, tiskne, rozkazovací způsob, mine, prosí, začne, kryje, trpí, kope/kopá, sází, dělá, peče, vzor

Slovesa zařazujeme nejdříve ke **třídám**, potom v rámci ní ke **vzorům**. V každé třídě kromě páté rozlišujeme několik vzorů, ke kterým řadíme slovesa především podle rozdílů v **kmeni minulém**. V mnohých případech je však třeba uplatnit ještě další třídící kritéria.

Při zařazování ke vzorům 1. třídy si uvědomíme nejdříve druh souhlásky před *-e* a pak uvedeme tvar přičestí minulého (podle shody určíme např. *vedl* jako *nesl*). Mají-li slovesa před *-e* pravopisně tvrdou nebo obojetnou souhlásku, řadíme je ke vzorům **nese, bere**, mají-li před *-e* pravopisně měkkou souhlásku, jedná se o vzory **maže, peče, tře**.

Slovesa 2. třídy mají **tři** vzory. Stojí-li před *-ne* samohláska nebo slabikotvorné *r, l*, jedná se o vzor **mine**, v přičestí minulém mají tato slovesa před *-l* vždy příponu *-nu-* (*trnul*). Stojí-li před *-ne* souhláska, jde o vzor **tiskne** a přičestí minulé je většinou bez přípony *-nu-* (*táhl*). Při zařazení ke vzoru **začne** se řídíme zakončením kmene minulého na *-a* (*přija-l – zača-l*). Jedná se o vzor nepravidelný, patří sem i slovesa zakončená na *-me* (*vezme*).

Vzory 3. třídy se liší v kmeni minulém. Vzor **kryje** má kmen minulý bez přípony (*pi-l*), vzor **kupuje** má příponu *-ova-* (*slib-ova-l*).

Ke vzoru 4. třídy **prosí** patří slovesa, jejichž kmen minulý má příponu *-i* (*vraz-i-l*), ke vzorům **trpí, sází** se řadí slovesa, která mají v minulém kmeni příponu *-e-* nebo *-ě-* (*hřm-ě-l, zkouš-e-l*). K rozlišení obou vzorů slouží nejlépe odlišné tvary **rozkazovacího způsobu**.

Slovesa 5. třídy mají vzor **dělá**. Část sloves má některé tvary i podle vzorů 1. třídy (*bere, maže*), zařazujeme je pak k podvzoru **kope/kopá**. Jejich tvary jsou dubletní (*koupu/koupám*).

2. Zařad'te slovesa ke třídám a vzorům.

Nutně potřebuji nové oblečení. Diváky nadchly výkony sportovců. Vypadal, že právě usnul. Napij se vody, to ti pomůže. Dobře si s Ondřejem rozumí. Slibovala si, že bude víc šetřit. Neuměla psát bez pravopisných chyb. Místa v první řadě byla vyhrazena čestným hostům. Se svatbou stále ještě otáleli. Myslím, že stále ještě zanedbáváme využití alternativních zdrojů energie. Nepředvídal jsem, že budu muset provést takové množství změn. Někdo si včera udělal legraci a vydával se za mě. Plánovali, že příští rok v lednu společně navštíví některý ostrov v Atlantickém oceánu.

Řešení:

potřebuji – 3. tř., kupuje, nadchly – 2. tř., tiskne, vypadal – 5. tř., dělá, usnul – 2. tř., tiskne, napij se – 3. tř., kryje, pomůže – 1. tř., peče, rozumí – 4. tř., trpí, slibovala – 3. tř., kupuje, šetřit – 4. tř., kryje

3. Zařad'te slovesa ke třídám a vzorům. Obtížné případy vyhledejte v *Mluvnici češtiny 2*.

Myslit, zobat, bolet, bydlet, spát, vrzat, plakat, pít, žít, šumět, vyčistit, dřímat, navléci.

Řešení:

myslit – 4. tř. prosí

zobat – 5. tř., podvzor *kope/kopá* (původně sloveso 1. tř.)

bolet – 4. tř., sází

atd.

5a. Nahrad'te infinitiv správnými tvary přítomného času (uved'te všechny možnosti).

(výběr vět)

Čestní lidé nikdy (nelhat) _____. Všichni naši studenti (podepsat) _____ dohodu. Přítomní (prokázat) _____ svou totožnost. Roztoky různé nasycenosti (vřít) _____ při různých teplotách. Stroj (příst) tenké vlákno lépe, než to (moci) _____ dokázat lidské ruce. Jsem tak unaven, že se sotva (vléci) _____. Zdá se, že sousedovy děti (stonat) _____, protože slyším jak často (plakat) _____. Počkejte na mě, až se (vykoupat, obléci, učesat) _____. (Vrzat) _____ nám dveře. Mám dost času, (nařezat) _____ a (naštípat) _____ třísky.

Řešení:

nelžou, podepíší/podepíšou, prokážou, vřou, přede, mohou/můžou, vleču, stuňou, pláčou, vykoupou/vykoupám, obleču, učešu/učesám, vržou/vrzají, nařezou/nařezají, naštípou/naštípají

Jedná se o slovesa **1. třídy** různých vzorů. V 3. os. pl. je **základní koncovka -ou**.

Ke vzoru *mazat* náleží nepočetná skupina sloves, která se od ostatních sloves první slovesné třídy liší ve tvarech **1. osoby jednotného čísla a 3. osoby množného čísla**. U sloves zakončených v kmeni na **-š, -ž, -č** se někdy užívají zastarávající a poněkud knižní, resp. stylově vyšší koncovky **-í a -í** (*podepíší*). Koncovky **-u, -ou** se považují za neutrální (*podepíšou*).

Tvary sloves vzorů *mazat* a *brát*, které jsou tvořené od kmene minulého, jsou podobné tvarům 5. slovesné třídy (srov. *mazat – dělat, mazal – dělal*) a připodobnění obou typů proto často proniká i do tvarů přítomných (*učeše/učesá, učešou/učesají*apod.). Jedná se o přechod slovesných tvarů z 1. tř. k 5. třídě.

6a. Infinitivy v závorkách nahrad'te tvary minulého času.

(výběr vět)

Zubní lékař mi (vytrhnout) _____ bolavý zub. Obránce (vykopnout) _____ míč z prázdné branky. Soud (přihlédnout) _____ k dobrému chování viníka. Auto (zahnout) _____ za roh. Policisté pachatele (dostihnout a zatknout) _____. Bylo ticho. Nikde se nic (nepohnout) _____. Stromky

zasazené podél silnice (uschnout) _____ docela. (Usednout) _____ do křesla, aby (odpočnout si) _____. Jakmile žáci učitele (zahlédnout), _____ (rozběhnout se) _____ na svá místa. Čestní hosté (zaujmout) _____ místo na tribuně.

Řešení:

vytrhl, vykopl, přihlédl/přihlédnul, zahrulo, dostihli, zatkli/zatknuli, nepohnulo, uschly/uschnuly, usedl, odpočal/odpočinul si, zahlédli, rozběhli se, zaujali

U sloves s dubletními tvary se jedná o **přechod mezi vzory 2. třídy** (tiskne, začne) → mine.

9. Infinitivy v závorkách nahrad'te přítomnými (budoucími) tvary oznamovacího způsobu 3. osoby plurálu.

Některé druhy hmyzu (přenášet) _____ nemoci. Lidé si někdy zbytečně (nerozumět) _____, často se na sebe (rozzlobit) _____ pro maličkosti. Rodiče mi ve všem (věřit) _____. Děti na podzim (pouštět) _____ draky. Oni (dělat) _____, jako když to (nevidět a neslyšet) _____. Na kraji lesa (křičet) _____ sojky. Mouchy (nesnášet) _____ průvan.

Řešení:

přenáší/přenášejí, nerozumí/nerozumějí, rozzlobí, věří, pouští/pouštějí, dělají, nevidí a neslyší, křičí, nesnášejí

U sloves **4. třídy** vz. **sází** je v 3. os. pl. spisovná dubleta (*sází/sázejí, přenáší/přenášejí* apod.).

Níže uvedené cvičení je obdobou cvičení 8a

Slova v závorkách nahrad'te přítomnými tvary oznamovacího způsobu (pokud je to možné, užitje dvojích tvarů).

Na jaře zahradníci (zrýt) _____, (uhrabat) _____ a (osít) _____ záhonky, (přivázat) _____ stromky k podpěrám a (ořezat) _____ zmrzlé větvičky. Tuto látku (nemoci) _____ žáci bez výkladu (zvládnout) _____. (Přát) _____ vám mnoho štěstí. Děti (klouzat se) _____ po zamrzlých loužích. Někteří lidé (pít) _____ příliš mnoho kávy. Říká se, že psi, kteří (štěkat) _____, (nekousat) _____. Každé ráno (pít) _____ trochu čaje. Všichni začátečníci obvykle (tápat) _____. Oni (chtít) _____ jít s tebou, ale počkej až se v klidu (najít) _____.

Řešení:

zryjí/zryjou, uhrabou, osejí/osejou, přivážou, ořezou/ají, nemohou/nemůžou, zvládnout, přeji/přeju, kloužou/klouzají, pijí/pijou, štěkají, nekoušou/nekousají, piji/piju, tápou/tápají, chtějí, najedí

U dubletních tvarů se jedná o různé přechody mezi třídami nebo vzory téže třídy.

U sloves typu **krýt, kupovat** lze v 1. osobě jednotného čísla a 3. osobě čísla množného užit dva stylově rozlišené soubory koncovek: neutrální **-i** a **-í** vedle hovorových **-u** a **-ou**. Tvary jako: *zryjou, osejou, přeju, pijou, piju* jsou tedy hovorové (tzn. spisovné, ale určené pro mluvené projevy).